

Acta Medicinae et Sociologica (2026)
Vol. 17. No. 42. (140-165)

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2026.05/29/6>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

“Célom, hogy minél több embernek tudjak segíteni és minél jobb szakemberré váljak...” - Roma szakkollégista egyetemisták jelene és jövőképe

“My goal is to help as many people as possible and to become the best professional I can be...” - Roma Student Society students’ vision about their present and future

Trendl Fanni¹, Orsós Anna², Heindl Katica³, Horváth Gergely⁴ és Varga Aranka⁵

¹Adjunktus, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6., 0000-0002-5495-0402

²Egyetemi tanár, University of Presov, Institute of Roma Studies, Ul. 17. novembra 15. 080 01 Prešov, Slovakia, 0009-0009-4459-4465

³Projektmenedzser, FreeDrom Egyesület, 7954, Gilvánfa Fő utca 8., 0009-0004-2077-5425

⁴Tanárszegéd, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6., 0000-0001-8239-5867

⁵Egyetemi tanár, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6., 0000-0003-0864-7952

INFO

ABSZTRAKT

Trendl Fanni
trendl.fanni@pte.hu

Kulcsszavak:

roma szakkollégiumok,
társadalmi mobilitás,
társadalmi
felelősségvállalás

A tanulmány a magyarországi roma szakkollégiumi hallgatók jelenének és jövőképeinek vizsgálatára vállalkozik, kiemelten a társadalmi mobilitás megélésére és a társadalmi felelősségvállalás megjelenésére. A kutatás egy 2022-2024 között zajlott adatfelvétel elemzésére épül, amely a roma szakkollégiumi hálózat hallgatóira irányult. A vizsgálat az önmagukat cigánynak, romának valló egyetemisták (n=108) válaszaira fókuszál, két nyitott kérdés kvalitatív és leíró statisztikai elemzését ismerteti.

Az eredmények alapján megfogalmazható, hogy a társadalmi mobilitással járó kihívások megélésében kiemelkedő szerepet töltenek be a roma szakkollégiumok, mint támogató közösségek, valamint az egyéni erőforrások és a családi háttér. A jövőképpel kapcsolatban a család és a munka mellett jelentős arányban jelenik meg „mások segítségének szándéka” is. Az

eredmények arra utalnak, hogy a roma szakkollégiumok nemcsak az egyéni tanulmányi előrehaladást támogatják, hanem hozzájárulnak jövőorientált attitűdök és közösségi felelősségvállalási mintázatok kialakulásához is. A vizsgálat fontos adalékot nyújt a roma fiatalok felsőoktatási részvételének és társadalmi szerepvállalásának mélyebb megértéséhez.

Keywords:

Roma Student Society, social mobility, social responsibility

The study aims to examine perspectives of students in Roma Student Societies in Hungary about their present and future, emphasizing their experiences of social mobility and social responsibility. Complex data collection was applied between 2022 and 2024, involving students within the Roma Student Society Network. The study focuses on the responses of university students who identify as Roma (n=108) and presents a qualitative and descriptive statistical analysis of two open-ended questions. Based on the results, Roma student societies are supportive communities, which besides individual resources and family background, play a prominent role in navigating the challenges associated with upward social mobility. Regarding their future aspirations, family and work play a dominant role, while the intention to help others is also present considerably. These results suggest that Roma student societies support individual academic progress, also contribute to individual mobility, the development of future-oriented attitudes and social responsibility. The study provides contribution to a deeper understanding of Roma youth's participation in higher education and their social engagement.

Béérkezett: 2026.04.06

Bírálat: 2026.04.30

Elfogadva: 2026.05.25

BEVEZETÉS

A társadalmi mobilitás egyik alapfeltétele az oktatás, amely az utóbbi évtizedekben mind a hazai, mind a külföldi szakirodalomban egyre hangsúlyosabb figyelmet kap (Ferge, 1980; Hradil, 1995; Nagy, 2010; Treiman, 1970). Bár számos olyan oktatáspolitikai intézkedés történt, amely arra irányult, hogy minél tovább maradjanak tanulók az intézményi rendszerben, ez a strukturális egyenlőtlenségek miatt nem minden társadalmi csoport számára jelent hosszabb iskolai pályafutást, illetve társadalmi mobilitásban feljebb kerülést. Különösen igaz ez a megállapítás a hátrányos helyzetű és/vagy cigány, roma közösségekre (Andor, 2001; Berényi et al., 2008; Ferge 1969, 1980; Bocsi & Ceglédi, 2021; Kozma, 1975; Liskó & Fehérvári, 1998; Nagy, 2010). Bár az említett csoportokból egyre többen jutnak be érettségit adó intézményekbe és a felsőoktatásba is, számos akadály nehezíti bentmaradásukat, így társadalmi mobilitási esélyüket a hozott

hátrányaik és az intézményi kultúra idegensége és a támogató háttér hiánya is korlátozza (Szalai, 2014; Kertesi & Kézdi, 2016).

Ezt kiküszöbölendő jöttek létre Magyarországon a roma szakkollégiumok, amelyek komplex támogatási rendszert biztosítanak a hátrányos helyzetű, többségében cigány, roma egyetemi hallgatók számára.

Ezek az intézmények nem csupán tanulmányi segítséget nyújtanak, hanem közösségi, kulturális és identitásformáló funkciókat is betöltenek. A szakkollégium egyrészt komplex támogatást kínál és egy olyan közösségi közeget, amely segíti a hallgatók társadalmi beágyazódását és személyes fejlődését.

A roma szakkollégiumok működésének egyik fontos, de még kevésbé vizsgált dimenziója a társadalmi felelősségvállalás kérdése, ugyanis a hátrányos helyzetből érkező fiatalokkal szemben, akik különböző támogató programokban vesznek részt, gyakran fogalmazódik meg az az igény, hogy megszerzett tudásukat és erőforrásaikat saját közösségükbe visszatérve kamatoztassák.

E tanulmány célja, hogy feltárja a roma szakkollégiumi hallgatók jelenének és jövőképeinek főbb jellemzőit, különös tekintettel arra, hogyan élik meg a társadalmi mobilitással járó kihívásokat, illetve hogyan jelenik meg jövőjükről való gondolkodásukban a mások segítése és a társadalmi felelősségvállalás. A vizsgálat középpontjában azok a narratívák állnak, amelyek az egyéni életutak, a jövőre vonatkozó elképzelések és a közösségi orientáció összefüggéseit tükrözik.

A kutatás hozzájárulhat ahhoz, hogy árnyaltabb kép alakuljon ki a cigány, roma fiatalok felsőoktatási jelenlétéről, és arról, hogy az intézményi támogatási formák hogyan segítik az egyéni előrehaladásukat, és milyen hatással vannak közösségi felelősségvállalásuk alakulására is.

ELMÉLETI KERET

Az elmúlt több mint fél évszázad oktatási expanziója, polgárjogi mozgalmi és az esélyegyenlőségi törekvések világszerte megerősítették az oktatás társadalmi mobilitásban betöltött szerepét (Brown et al., 2013). Ennek következtében olyan közösségek gyermekei is elindultak a hosszabb iskolai pályákon a jobb jövő reményében, akiknek családjában korábban alig volt erre példa. Mindezt sajátos kisebbségi kulturális és aspirációs tőkájükre támaszkodva tették (Boros et al., 2021; Pusztai, 2015; Yosso, 2005);

ugyanakkor ezeknek a tanulóknak olyan strukturális akadályokkal (szelekció, szegregáció, társadalmi előítéletek) kell megküzdeniük, amelyek jelentősen korlátozzák mobilitási lehetőségeiket (Varga & Csovcsecs, 2021; Arellano et al., 2025; Mendes et al., 2023).

Magyarországon ezt a kihívásokkal terhelt utat járta be és járja ma is a cigányság, amelynek lélekszáma a különböző kutatási becslések szerint az összlakosság 6-8%-át teszi ki (Kemény et al., 2003; Bernát, 2014; Lácza, 2022). A Magyarországra több hullámban érkező roma, cigány csoportok történelmünk során döntően marginalizálódtak, ami alapvetően határozta meg többek között az oktatási lehetőségeiket is. Bár iskolai részvételük a II. világháborút követő szocialista időszakban növekedett, ez a növekedés jellemzően az alapfokú végzettség megszerzésére korlátozódott, és a magyarországi roma, cigány emberek többsége kétkézi munkásként helyezkedett el a nagy szocialista iparágakban (Havas, 1984). A rendszerváltást követő piacgazdaságra való áttérés azonban gyökeresen átalakította ezt a helyzetet: az 1989-es demokratikus politikai fordulat tömeges munkanélküliséget eredményezett a magyarországi cigányság körében, felerősítve egyúttal a lakóhelyi szegregációt is (Havas & Zolnay, 2009). Ebben a megváltozott társadalmi-gazdasági környezetben az oktatás vált szinte kizárólagos csatornájává a felfelé irányuló társadalmi mobilitásnak. Mindez egy olyan kontextusban történt, amelyet a cigányság elszegényedése, közösségeik bezáródása és leszakadása, az iskolai szegregáció, valamint a társadalmi előítéletek egyaránt jellemeztek (Hajdu et al., 2021).

Noha az elmúlt évtizedekben különböző hazai és európai roma stratégiák és beavatkozások születtek a fent leírt változásokra (is) reagálva, a magyarországi roma, cigány közösségek az oktatás minden szintjén ma is jelentős akadályokkal szembesülnek. A kutatások egyrészt egyértelműen leírják a szegregált oktatásnak való kitettségüket (Kende & Szalai, 2018; Kende et al., 2024), másrészt arra is rámutatnak, hogy a közoktatásban romló esélyek és kedvezőtlen tanulási körülmények jellemzik a roma tanulók helyzetét. Ennek következtében az oktatási pályán való előrehaladás útja során, különösképpen a felsőbb iskolai fokokon, a roma/cigány fiatalok továbbra is alulreprezentáltak, kiváltképpen a hosszabb tanulási utat biztosító képzetekben (Kende, 2021; Varga, J., 2023; Kende et al., 2024).

Ezen strukturális tényezők mellett különböző intézményi gyakorlatok is hozzájárulnak az egyenlőtlenségek újratermelődéséhez. A kutatások azt mutatják, hogy a roma, cigány tanulókat az iskolarendszer gyakran deficit-

szemlélettel közelíti meg, és az oktatási intézmények ritkán alakítanak ki olyan pedagógiai gyakorlatokat, amelyek tudatosan építenének a családi és közösségi erőforrásokra az iskolai bevonódás és a társadalmi mobilitás elősegítése érdekében (Tóth, 2023; Csovcics, 2024). Hasonlóképpen az óvodai „színvak” integráció hiányosságai sok esetben nem csökkentik, hanem még inkább erősítik a társadalmi határokat, és az újraetnicizálódás irányába hatnak (Árendás et al., 2025).

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni azonban azt is, hogy a szakirodalom nem kizárólag hiányokat és kudarcokat ír le. A kétnyelvű roma tanulókról szóló vizsgálatok régóta megkérdőjelezik a deficit-alapú megközelítéseket, és rámutatnak arra, hogy az otthoni nyelvek produktívan beépíthetők az iskolai tanulásba. Ebben a folyamatban a pedagógusok „hídépítő” szerepe különösen meghatározó (Réger, 1990; Heltai et al., 2023; Orsós, 2023). A korai iskolaelhagyással foglalkozó munkák tovább árnyalják a képet, amikor hangsúlyozzák, hogy az oktatási kimenetek nem csupán az egyéni kompetenciákon múlnak, hanem a kapcsolati hálókön és az intézményi támogatáson is (Bocsi et al., 2024). A roma, cigány fiatalok korai iskolaelhagyását a családi elvárások, a kirekesztés és a rasszizmus tapasztalatai egyaránt befolyásolják, azonban erőteljes igény fogalmazódik meg a jövő generációi számára befogadóbb iskolarendszer kialakítására (Boros, 2020; Chiou & Tsoutsoulas, 2026), gyermekeik sikeres és hosszabb tanulási útjának támogatására (Varga, A., 2024).

Mindezek a jelenségek nem kizárólag magyarországi sajátosságok. A nemzetközi kutatások hasonló mintázatokat rajzolnak ki: bár a kutatási adatok szerint a portugáliai és spanyolországi roma szülők értéként tekintenek az oktatásra, az egyenlőtlenségek továbbra is fennállnak (Arellano et al., 2025; Mendes et al., 2023). Arra is vannak tudományos bizonyítékok, amelyek a sikeres roma oktatási pályákat az otthoni és iskolai kultúrák aktív összekapcsolásával (Brüggemann, 2014), a korai pozitív iskolai élményekkel, valamint a nem szegregált környezetben megvalósuló inkluzív intézményi támogatással hozzák összefüggésbe (Abajo & Carrasco, 2004).

Ezzel összhangban a sikeres életutakat vizsgáló kutatások az akkulturációs folyamatok és a különböző tőkeformák felhalmozásának, illetve mozgósításának kölcsönhatását emelik ki egy támogató társadalmi közegben (Máté, 2021; Varga et al., 2024). Ebben a kontextusban védő tényezőként jelenik meg a családi és közösségi támogatás, valamint a többségi társadalomhoz fűződő erős kapcsolat; ugyanakkor az idő előrehaladtával a

kortárskapcsolatok és az interetnikus kötések szerepe is felértékelődik (Bereményi & Durst, 2021; Boros et al., 2021).

Cigányok, romák jelenléte a felsőoktatásban

A jelenlegi kutatási adatok szerint az európai roma, cigány népesség mindössze 1-4%-a jut be a felsőoktatásba, ami azt mutatja, hogy a roma fiatalok az egyik leginkább alulreprezentált csoportot alkotják a felsőoktatásban (Frazer-Marlier, 2011; The Velux Foundations, 2019). Ez az arány nemcsak a hozzáférés korlátozottságára utal, hanem arra is, hogy a felsőoktatási rendszerek strukturálisan kevésbé képesek kompenzálni a korábbi oktatási szakaszokban felhalmozódó egyenlőtlenségeket. Ezzel párhuzamosan az inklúzióval foglalkozó felsőoktatási kutatások elsősorban a fogyatékkal élő hallgatók helyzetére koncentrálnak (Filippou et al., 2025), így a nemzetközi irodalomban viszonylag kevés figyelem irányul azokra a rendszerszintű támogatási mechanizmusokra, amelyek a roma/cigány fiatalokat teljes oktatási pályájuk során kísérhetnék (Lauritzen & Nodeland, 2018; Rutigliano, 2020). A rendelkezésre álló vizsgálatok ugyanakkor egyértelműen rámutatnak arra, hogy a roma hallgatók a felsőoktatásban is olyan diszkriminációval és strukturális kihívásokkal szembesülnek, amelyek társadalmi helyzetükből és eltérő szocializációs tapasztalataikból fakadnak (Hinton-Smith & Padilla-Carmona, 2021; Morley, 2020; Pantea, 2015; Serradell et al., 2022). Éppen ezért az elmúlt években különböző beavatkozási modellek jelentek meg válaszként ezekre a kihívásokra. Ezek közé tartozik számos, civil szervezetek által működtetett program, intézményi szintű extracurrikuláris támogatások, valamint az egész egyetemi működést érintő, átfogó inkluzív kezdeményezések (Danvers & Hinton-Smith, 2022; Gallego-Noche & Goenechea, 2022; Hinton-Smith & Padilla-Carmona, 2021; Morgan et al., 2024). A támogatási formák tehát több szinten jelennek meg: egyrészt léteznek nemzetközi kezdeményezések, mint például a Roma Education Fund programjai, másrészt országos és helyi szinten is találunk különböző megoldásokat. Spanyolországban, Szerbiában és Magyarországon jellemzően alulról szerveződő programok indultak, míg más kontextusokban inkább kormányzati vagy önkormányzati kezdeményezések dominálnak (Calado et al., 2019; Danvers & Hinton-Smith, 2022; Simic & Vranjesevic, 2019; Soria-Vílchez & Padilla-Carmona, 2015).

Konkrét példák jól szemléltetik e programok működését és potenciálját. Kiváló példa erre az, hogy az Egyesült Királyság egyik felsőoktatási intézményében a rasszizált hallgatók saját közösségeket hoztak létre, melyek erősítik a valahová tartozás érzését, és ezáltal pozitívan befolyásolják a diákok lemorzsolódásának megelőzését és a tanulmányi előrehaladásukat (Hensby et al., 2024). Spanyolországban pedig a *Programa para facilitar el acceso y la continuidad de estudios medios y superiores de jóvenes estudiantes gitanos y gitanas* ösztöndíjjal, mentorálással és közösségi részvételi lehetőségekkel támogatja a roma fiatalokat (Padilla-Carmona & Soria-Vílchez, 2015). Hasonlóképpen a Közép-európai Egyetem Roma Access Programja a nemzetközi mobilitás és a különböző tőkeformákhoz való hozzáférés biztosításával járult hozzá a roma hallgatók esélyeinek bővítéséhez (Padilla-Carmona & Soria-Vílchez, 2015). Mindemellett a szerb szakirodalom arra hívja fel a figyelmet, hogy az inkluzív felsőoktatás megteremtése nem kizárólag célzott programok kérdése. Kiemeli, hogy legalább ennyire fontos a többségi társadalom és az oktatási szakemberek attitűdjének átalakítása, vagyis az intézményi kultúra strukturális és szemléletbeli megújítása (Bhabha et al., 2018). Ez arra utal, hogy a roma fiatalok felsőoktatási részvételének növelése nem pusztán hozzáférési kérdés, hanem mélyebb, rendszerszintű változásokat igénylő társadalmi feladat.

Roma szakkollégiumok

A fentiekben felsorolt kezdeményezések közé sorolható a 2011-ben hazánkban létrejött Roma Szakkollégiumi Hálózat, amelynek alapvető célja a roma, cigány közösség társadalmi esélyeinek javítása, felsőoktatási jelenlétük növelése volt. A hálózat 11, felsőoktatási intézmények vagy egyházak fenntartásában működő szakkollégiumot foglal magában, amelyek az ország jelentős részét lefedik, és együttesen mintegy 300 hátrányos helyzetű, többségében roma, cigány egyetemi hallgató számára nyújtanak komplex támogatást (Varga, A., 2017). A hálózat megalapítását a négy történelmi egyház, valamint a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkársága kezdeményezte. Az alapítók kifejezett szándéka az volt, hogy a kormányzati és egyházi együttműködés keretében keresztény roma szakkollégiumok jöjjenek létre. Ezen kollégiumok elsődleges feladata a roma, cigány hallgatók tanulmányi sikerességének növelése, a lemorzsolódás mérséklése, valamint egy olyan roma értelmiségi réteg megerősítése, amely aktív és felelős szerepet vállal a társadalmi életben,

valamint a magyar-roma párbeszéd formálásában. A magyar felsőoktatásban az úgynevezett „szakkollégium” az egyetemeken belül működő szervezeti forma, amelyet a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 54. §-a határoz meg. Hagyományosan ez a fogalom olyan önszerveződő hallgatói közösséget jelöl, amelynek tagjai közös érdeklődés mentén működnek együtt, céljuk a tehetséggondozás elősegítése és tanulmányi előrehaladásuk támogatása. Ugyanez a szakasz említi a roma szakkollégium fogalmát is, amely olyan intézmény, amelyet egy, az egyetemen kívüli szervezet is működtethet, és amely kifejezetten a hátrányos helyzetű roma hallgatók elérésére és támogatására jön létre, tartalmát tekintve speciálisan strukturált formában (Forray, 2016).

Magyarországon a felsőoktatás szervezeti szintű kutatása azóta bővült, hogy a roma hallgatók jelenléte láthatóbbá vált, ami nagyrészt az államilag támogatott és jogilag szabályozott roma szakkollégiumok létrejöttének köszönhető. Korábbi kutatások foglalkoztak az ezen intézményeket megelőző innovatív kezdeményezésekkel is (Forray & Boros, 2009; Trendl, 2023), bemutatva azok szükségességét és hatékonyságát az átfogó támogatási rendszerek ismertetésén keresztül. Kritikai észrevételként jelenik meg ugyanakkor, hogy a roma szakkollégiumok finanszírozása gyakran projektalapú, ami komoly kihívást jelent a stabil és folyamatos működés biztosítása szempontjából (Németh, 2025).

A roma szakkollégiumok olyan intézményesen beágyazott, közösségi alapú támogató szervezetek, amelyek a felsőoktatáson belül nonformális tanulási környezetként működnek. A kutatások szerint ezek az intézmények komplex támogatást nyújtanak a roma hallgatók számára tanulmányi előrehaladásuk és társadalmi mobilitásuk során (Biczó, 2021; Lukács et al., 2023). Lukács és Dávid (2023) kiemelik a roma szakkollégiumok szerepét az egyetemi integráció és beilleszkedés támogatásában, különösen a társas kapcsolatok és támogató viszonyok erősítésén keresztül, míg Komolafe és Dávid (2024) hangsúlyozzák szerepüket az identitás megőrzése és átalakulása közötti egyensúly elősegítésében. Varga és munkatársai (2020) kimutatták, hogy a szakkollégiumok támogató közege hozzájárul a hallgatók pszichológiai erőforrásainak fejlődéséhez, valamint rezilienciájuk kialakulásához és megerősödéséhez. Válsághelyzetek tapasztalatait vizsgálva Dunajeva (2023) szintén rámutatott a szakkollégiumok szerepére a tanulmányi kitartás és jóllét elősegítésében. Egy friss kutatás pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy ezek a

közösségek inkluzív térként működnek, erősítve a felsőoktatásban való részvételhez és odatartozáshoz kapcsolódó élményt (Varga et al., 2024).

A roma szakkollégiumi támogatási rendszert a „nemzeti felsőoktatási kiválóságról” szóló 24/2013. (II. 5.) Korm. rendelet 21. §-a¹ határozza meg az alábbiak szerint:

„A szakkollégiumi rendszerben a roma szakkollégiumként minősített szakkollégium kiemelt figyelmet fordít a roma fiatalok tehetséggondozásának támogatására.” A jogi szabályozás fontos eleme a tartalmi követelmények meghatározása is: „Az (1) bekezdés szerinti minősítés során különös tekintettel kell lenni a szakkollégium által a hallgatók számára nyújtott szolgáltatásokra, valamint a hátrányos helyzetű hallgatók, a roma származású hallgatók és a bentlakásos hallgatók arányára.”

A magyar Oktatási Hivatal egy külön dokumentumban (2025)² határozza meg a roma szakkollégiumok szakmai követelményeit, amelyek a következők:

- meghatározza a szervezeti kereteket (a felsőoktatás mellett működő önálló intézmény);
- körülhatárolja a tagságot (a roma kisebbséghez tartozók és/vagy hátrányos helyzetűek meghatározott aránya);
- leírja a célokat (lemorzsolódás megelőzése, roma-magyar kettős identitás erősítése, személyes és szakmai fejlődés, tudományos életben való részvétel);
- ajánlásokat fogalmaz meg a megvalósítókra (intézményes együttműködés oktatókkal és kutatókkal, önszerveződő működés).

A dokumentumban rögzített alapelvek a roma szakkollégiumok tartalmát és céljait az alábbiak szerint határozzák meg:

- A roma szakkollégium olyan együttműködő közösség, amely roma és nem roma egyetemi hallgatók öntevékenységre és együttműködésére épít, és közösségi, kulturális és hitéleti programokon keresztül hozzájárul a hasonló háttérrel rendelkező fiatalok kölcsönös támogatásához és példamutatásához.
- A roma szakkollégium - munkatársai és partnerei bevonásával - személyre szabott támogatást nyújt, amelynek révén anyagi támogatással

¹<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A1300024.KOR&targetdate=20151127&printTitle=24/2013.%20%28II.%205.%29%20Korm.%20rendelet.7. oldal>

²https://www.oktatas.hu/felsooktatas/roma_szakkollegiumok. Utolsó letöltés: 2026.05.08.

és szolgáltatásokkal kompenzálja a társadalmi hátrányokat, fejleszti a tehetséget, támogatja a sikeres társadalmi érvényesüléshez szükséges kompetenciák megszerzését, valamint elősegíti a diplomaszerzést és a munkaerőpiaci eligazodást.

- A roma szakkollégium átfogó szakmai programja hozzájárul ahhoz, hogy a hallgatók roma értelmiségivé váljanak: lehetőséget biztosít számukra olyan identitás kialakítására, amely ismeri és értékeli mind a magyar, mind a roma kultúrát, miközben erősíti önbizalmukat, jövőképüket és autonóm cselekvőképességüket, valamint felkészíti őket egy, a közösség szolgálata iránt elkötelezett aktív szerepvállalásra.

Társadalmi felelősségvállalás értelmezése

A vizsgált roma, cigány diákok esetében érdemes kitérnünk a társadalmi felelősségvállalás megjelenésére is. A szakirodalomban ez a fogalom a kezdetekben elsősorban a vállalati társadalmi felelősségvállalásra (CSR) fókuszált, azonban az elmúlt években egyre több tanulmány és elméleti megközelítés terjesztette ki az értelmezési keretet. Ez az értelmezési keret már nem csupán a gazdasági szereplőket tekinti felelős aktoroknak, hanem az intézményeket, az egyetemeket és a civil szervezeteket is bevonja a diskurzusba. A fogalom így már túlmutat azon, hogy egy szervezet kizárólag saját működésében és belső folyamataiban vállal felelősséget: magában foglalja azt is, hogy az egyén vagy a közösség önkéntesen felelősséget vállal szűkebb és tágabb társadalmi környezetéért (Reisinger & Dános, 2021).

Estes et al. (2023) tanulmányukban kiterjedt irodalmi áttekintést nyújtanak az önkéntesség fogalmáról. Áttekintésük átfogó képet ad arról, hogy miként értelmezhető az önkéntesség, és megítélésünk szerint ez a megközelítés a társadalmi felelősségvállalás kontextusában is releváns. A szerzők a szokásosnál tágabb fogalmi keretben értelmezik az önkéntességet a vonatkozó szakirodalom alapján. Összegzésük szerint a nyugati megközelítések az önkéntességet többnyire formális és informális tevékenységekre bontva ragadják meg: a formális önkéntesség jellemzően nonprofit szervezeteken vagy oktatási intézményeken keresztül, míg az informális önkéntesség a barátok, a család vagy a tágabb közösség segítésének formájában jelenik meg. A szerzők ugyanakkor rámutatnak arra is, hogy az önkéntességet vizsgáló kutatások jelentős része a domináns kultúrák mintáira épül, így gyakran háttérbe szorulnak a kisebbségi közösségek tapasztalatai. Mindezek alapján a

szerzők arra ösztökélik a kutatókat, hogy támogassák a közösségi részvételtől, a közösségeiknek való visszaadástól és az önkéntesség jelentéséről alkotott nézeteiket, és ezeket szélesebb társadalmi kontextusban értelmezzék.

A roma, cigány fiatalok társadalmi mobilizációját támogató programok kapcsán a társadalmi felelősségvállalási dimenzióinak értelmezéséhez érdemes áttekinteni, hogy a nemzetközi szakirodalom miként tárgyalja a sérülékeny csoportok társadalmi felelősségvállalásának különböző formáit. A kutatások következetesen arra utalnak, hogy az önkéntesség, melyet tanulmányunkban a társadalmi felelősségvállalás egyik formájaként értelmezzünk, pozitív hatással van sérülékeny helyzetű csoportokra. Az önkéntesség és a társadalmi integráció kapcsolatát vizsgálva Ambrosini & Artero (2022) a bevándorlók önkéntes tevékenységét elemezték. Eredményeik szerint az önkéntesség értelemben a magasabb szintű társadalmi integrációhoz vezető út egyik állomásaként értelmezhető, valamint az aktív állampolgárság „alulról jövő” formájaként jelenik meg. Lehetővé teszi továbbá, hogy a bevándorlók aktív társadalmi szereplőként reprezentálják magukat, ellensúlyozva a róluk kialakított lealacsonyító sztereotípiákat. A nemzetközi szakirodalomban továbbá az inkluzív önkéntesség fogalma is megjelenik, amely a társadalmi felelősségvállalás egy olyan formáját jelöli, ahol sérülékeny és nem sérülékeny csoportok tagjai közösen vesznek részt önkéntes tevékenységekben. Miller és munkatársai kutatása (2002), mely fogyatékossgal élő és fogyatékossgal nem élő személyek bevonásával vizsgálta az inkluzív önkéntesség hatásait, rámutat arra, hogy az ilyen típusú részvétel többdimenziós pozitív következményekkel jár. A fogyatékossgal élő résztvevők esetében növekszik az önbecsülés és a büszkeség érzése, fejlődtek készségeik, „felvértezettebbekké váltak, és javult szociális interakciójuk, illetve verbális kommunikációjuk. Ugyanakkor a fogyatékossgal nem élő résztvevők körében is kedvező változások figyelhetők meg: attitűdjük pozitív irányba mozdul el, bővülnek társas kapcsolataik és szakmai fejlődésük is előremozdul. A pozitív hatások azonban nem csupán az egyének szintjén jelentkeztek, hanem a tágabb közösség számára is pozitív hatással vannak, ami arra utal, hogy az inkluzív önkéntesség kollektív társadalmi és egyéni haszonnal jár.

Összességében a nemzetközi eredmények azt támasztják alá, hogy a társadalmi felelősségvállalás különböző formái, így az önkéntesség is, nem csupán a sérülékeny csoportok társadalmi integrációját és képessé tételét erősítik, hanem hozzájárulnak a pozitív attitűd változásához, a társadalmi kohézió növekedéséhez és az aktív állampolgárság gyakorlatának

elmélyüléséhez is. Ez a megközelítés releváns elméleti és empirikus keretet kínál a roma, cigány fiatalok társadalmi mobilizációját célzó programok értelmezéséhez a társadalmi felelősségvállalási dimenziójában.

Magyarországi vonatkozásban kevés kutatási előzményt találunk a roma szakkollégisták társadalmi felelősségvállalására vonatkozóan. Az átfogó, roma szakkollégistákat és/vagy diplomásokat, értelmiségieket megszólító kutatásokban, melyek főként életút-interjúk módszertanával vizsgálták ezeket a fiatalokat, előkerül ez a téma (Gulyás, 2021; Lukács, 2017; Máté, 2020; Varga, A., 2017). Jelen írásunkban arra kívánunk rámutatni, hogy a 2022-2024 között a 11 roma szakkollégiumban aktív hallgatói jogviszonnyal rendelkező önmagát cigány, romaként definiáló válaszadó fontosnak tartja-e a társadalmi felelősségvállalást, az előkerül-e a jövőjéről szóló tervekben és ha igen, mit ért alatta pontosan.

Kutatási kérdések

A vizsgálat a roma szakkollégiumi hallgatók életútját, jelenét és jövőjükkel kapcsolatos elképzeléseiket vette górcső alá. A roma szakkollégiumi hallgatói körből a magukat cigánynak, romának vallók csoportjára vonatkozóan az alábbi kutatási kérdések kerülnek megválaszolásra jelen írásban:

- A válaszadók jelenükre (egyetemi időszak) tekintve mi(ke)t és ki(ke)t emelnek ki támogató erőként a társadalmi mobilitásuk megélésében?
- Milyen elképzeléseket fogalmaznak meg jövőjükkel kapcsolatban a vizsgálatban résztvevő egyetemista hallgatók és a különböző jövőbeli célok hogyan jelennek meg a narratívákban?
- A válaszadók által megfogalmazott jövőbeli célok között milyen formában és mértékben jelenik meg a mások segítségének igénye, különös tekintettel a társadalmi felelősségvállalásra?

Módszertan

A tanulmányban elemzett adatok egy 2022-2024 között zajlott és több szakaszban megvalósított kutatás kiválasztott aspektusaira fókuszálnak. A teljes vizsgálat dokumentumelemzést, résztvevő megfigyelést, kérdőíves és interjú adatfelvételt egyaránt tartalmazott, megcélözva a magyarországi roma szakkollégiumok valamennyi, a 2022/2023-as tanévben tagként regisztrált hallgatóját (N=300). Jelen elemzésben a komplex kutatás eszközei közül a kérdőíves adatfelvétel empirikus eredményeinek bemutatására kerül sor, amit valamennyi roma szakkollégiumi tagsággal rendelkező egyetemista (N=300) elektronikusan megkapott és 182 fő töltött ki. A teljes vizsgálati mintát ez a 182 fő jelenti, akik közül ebben az írásban az önmagukat cigánynak, romának valló hallgatók (n=108) válaszainak elemzésére kerül sor.

A teljes kérdőív zárt és nyílt végű kérdéseket tartalmazott a cigány, roma egyetemisták életútjára vonatkozóan. A kérdőív több részből állt: 1) A bevezető, asszociatív kérdésben a válaszadók az egyetem és a szakkollégium mibenlétére reflektáltak. 2) A kérdőív fő részét alkotó kérdéseink az általános-, középiskolai közoktatási és felsőoktatási tapasztalatokat tárták fel, majd 3) a jövőről alkotott elképzeléseikről kérdeztük a szakkollégistákat. 4) A kérdőív demográfiai adatok felvételével zárult.

Az adatfeldolgozás több fázisban történt, illetve a kérdőív itemeinek jellegétől függően az adatok interpretálása kvantitatív vagy kvalitatív stratégiájú megközelítéssel történt. Kvantitatív adatainkat leíró statisztikai elemzések, melyeket a Microsoft Excel segítségével végeztünk el. A kérdőív nyílt kérdéseire adott válaszait három független kódoló dolgozta fel, majd a kódolásokat egyeztetve alakították ki az elemzés adatbázisát. A kódolás és az azzal összefüggő strukturálás több szempont szerint zajlott.

Tanulmányunkban a kérdőív két nyílt végű kérdésére adott válaszokra támaszkodunk, s a cigány, roma résztvevők percepcióit a felfelé irányuló, oktatáson keresztül megvalósuló társadalmi mobilitásra és a jövőképre vonatkozóan elemezzük.

A következő kérdések válaszai az alábbi kategóriákat rajzolták ki:

"Kérjük, néhány mondatban fejtse ki: mi, ki segíti abban, hogy minél pozitívabban élje meg a társadalmi mobilitással járó nehézségeket!"

- A felsőoktatásban (mobilitásban) való előrehaladás nehézségeit ellensúlyozó tényezők esetén kilenc szereplőt, tényezőt azonosítottunk: 1. roma szakkollégium (beleértve a megnevezést, tevékenységet, személyeket), 2. énerő (kapcsolódó személyes jellemzők), 3. család (szülők, testvérek, rokonok), 4. kortársak (nem szakkollégista barát, pár, szaktárs), 5. jövő aspirációs ereje (pl. tudás, karrier, jövőkép), 6. személyes vagy közösségi elfoglaltság, 7. környezet pozitív mintája, 8. hit/vallás, 9. nincs nehézség/nem válaszol. A válaszok közt megtalálhatunk több kategóriába is besorolható említéseket.

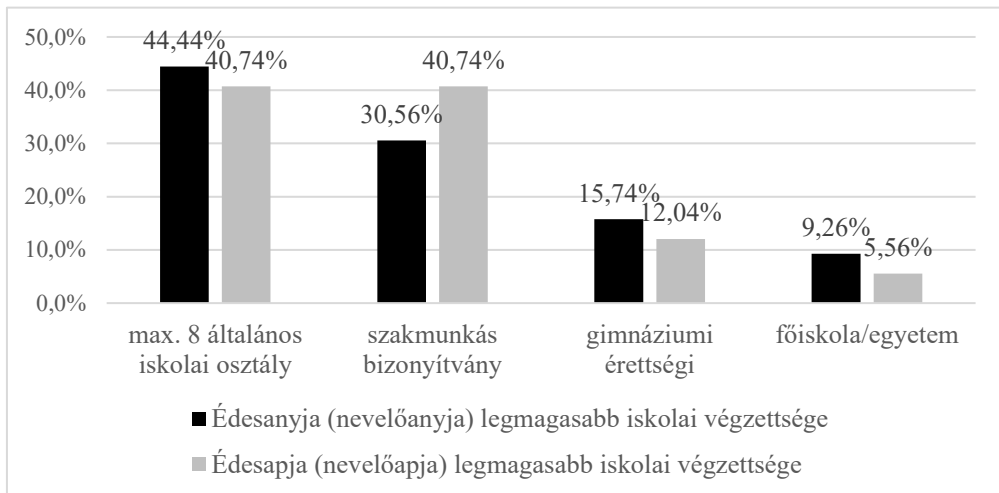
"Jelenleg - egyetemistaként - az értelmiségi pálya / lét felé igyekszik. Képzeld el az életét 10 év múlva, és írja le, mit gondol, mi lesz Önnel? Gondoljon a családi és párkapcsolatára, barátokra, a lakóhelyére, munkájára, szabadidejére stb. Mi jellemzi majd mindezeket? Mi és ki lesz fontos az Ön számára? Milyen vágyak teljesülésével lesz elégedett? Hogyan éri el ezeket? Hogyan képzeled el magát értelmiségiként? Ezeket a kérdéseket végiggondolva írjon az elképzelt jövőjéről minél hosszabban!"

- A jövőképpel kapcsolatos kérdés körvonalazta az első négy kategóriát: 1. munka, 2. család, 3. lakhatás, 4. szabadidő. Az 5. kategória az "életminőség", melybe összegző, általánosító és pozitív töltetű elképzelések kerültek. A 6. kategória a "segítségnyújtás", mely az általános megnevezéstől a társadalmi felelősségvállalásig terjedő narratívákat tartalmazta.

A vizsgált minta

A kérdőívet valamennyi 2022/2023-as tanévben tagként regisztrált roma szakkollégista (N=300) megkapta és 182 fő töltötte ki. Saját bevallás alapján 108 cigány, roma fiatal van a válaszadók között - némiképp több nő (52,8%), mint férfi. Közülük 98-at (90,7%) tekintünk szociálisan hátrányos helyzetűnek, mert a család alacsony jövedelme alapján kapott támogatást (N:88) és/vagy mindkét szülőnek alacsony a végzettsége (1. ábra). Lakóhely típusuk is jellemzően kistelepülés (falu 57,4%, kisváros 32,4%), ahol a közszolgáltatások nehezebben elérhetők, mely a hátrányok halmozódását erősíti.

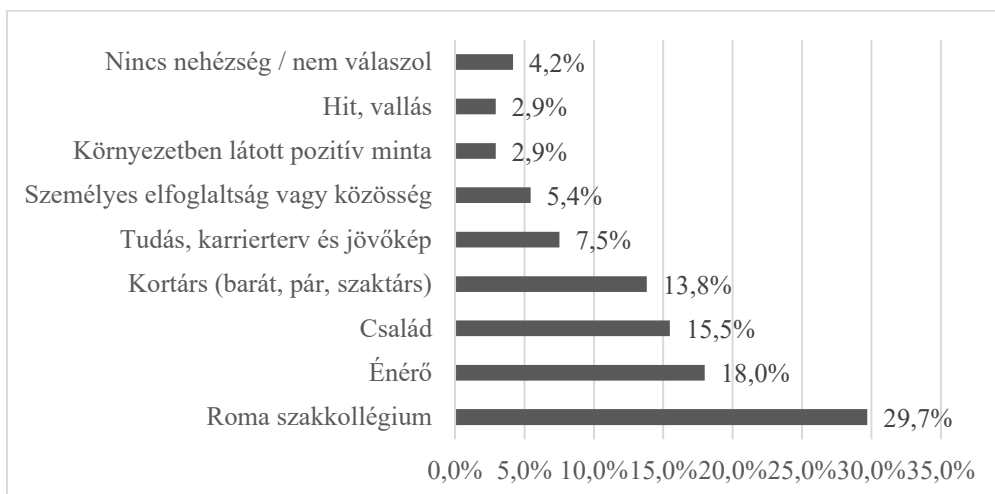
1. ábra - A kérdőívet kitöltő cigány, roma egyetemisták (n=108) szüleinek legmagasabb végzettsége

Eredmények

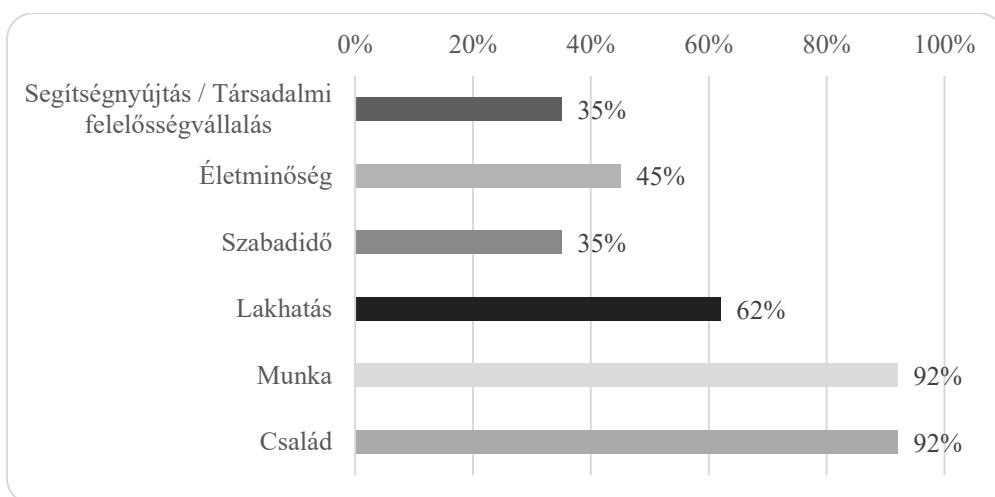
A roma szakkollégisták - társadalmi mobilitásuk pozitív megélésének támogatására vonatkozóan adott - szöveges válaszait kód kategóriákra (N=239) bontva, a kódokat tematikusan elrendezve (9 téma) a témák említési arányával együtt ábrázoltuk a 2. ábrán. A válaszokban kiemelkedő arányban jelenik meg a szakkollégium önmagában (29,7%). A személyes (én) erő 18%-os aránnyal folytatja a sort, harmadikként pedig a család és a kortársak hasonló arányban kerültek nevesítésre. Mindez kirajzol egy olyan non formális intézményi támogatást, mely építi, fejleszti a benne lévők önbizalmát és egy széles (családi-baráti) szociális hálózatba ágyazódva jelenik meg, összhangban a roma szakkollégiumok küldetésnyilatkozatával.

2. ábra - A felsőoktatásban (mobilitásban) való előrehaladás nehézségeit ellensúlyozó tényezők említésének aránya (N=239)

Szintén szöveges választ adtak a szakkollégisták a jövőre vonatkozó terveikkel kapcsolatban. A kérdőívet kitöltő 108 cigány, roma fiatalból 105-en írtak rövidebb-hosszabb választ, melyet 707 kódra bontottunk és 6 tématerületre csoportosítottunk (3. ábra). A család és a munka állt a jövőkép fókuszában - ezt a két területet a válaszadók 92%-a említette. Fontos azt is látni, hogy mások segítése minden harmadik (összesen 35 fő) válaszadó jövőbeli tervében megjelent.

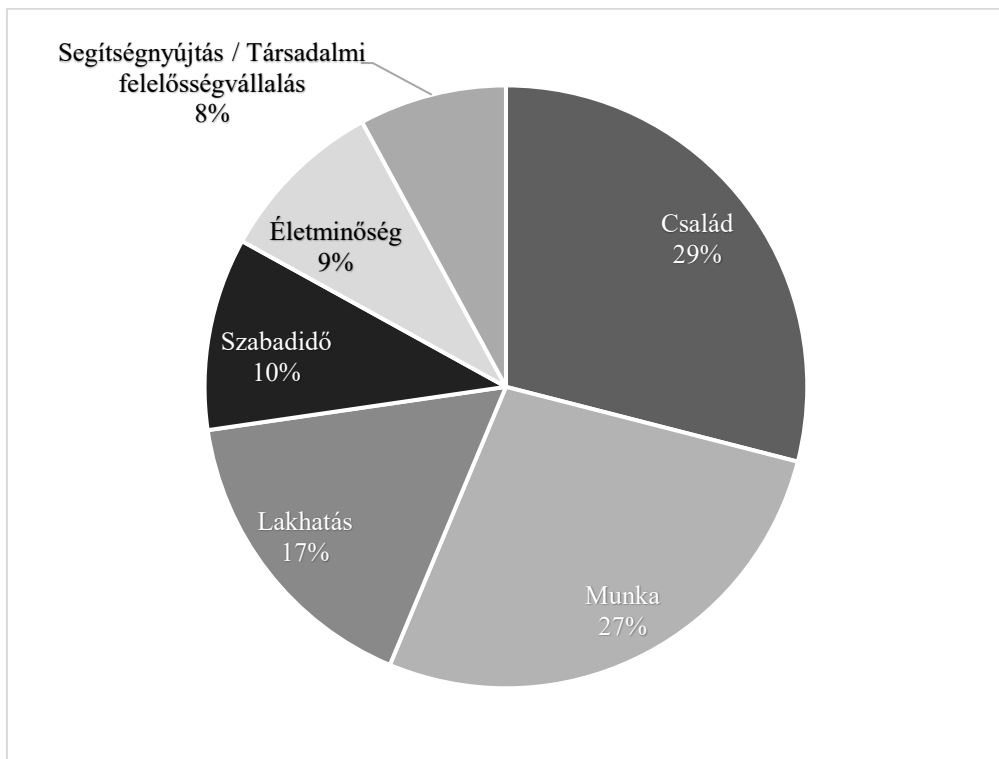
3. ábra - Jövőképben megfogalmazott témák előkerülésének aránya a válaszadóknál (N=105)

Ha azt is megvizsgáljuk, hogy az összes említett tartalom (N=707), milyen arányban került elő, akkor nem meglepő, hogy a narratívák majdnem egyharmadát teszi ki a család (szülők, és jövőbeli pár, gyerekek) említése, melytől alig marad el a munka részletezése, legtöbb esetben hivatásként említése. Mindezek mellett is számottevő marad a mások segítésére, a társadalmi felelősségvállalásra vonatkozó jövőbeli tervek: 35 válaszadó 56 említésével.

Amennyiben a jövőképre vonatkozó teljes szövegtörzset vizsgáljuk tematikusan, akkor a 4. ábrán kirajzolódó arányokat láthatjuk.

4. ábra - Jövőképben megfogalmazott összes említett tartalom (N=707) egymáshoz viszonyított aránya a hallgatói (N=105) narratívákban

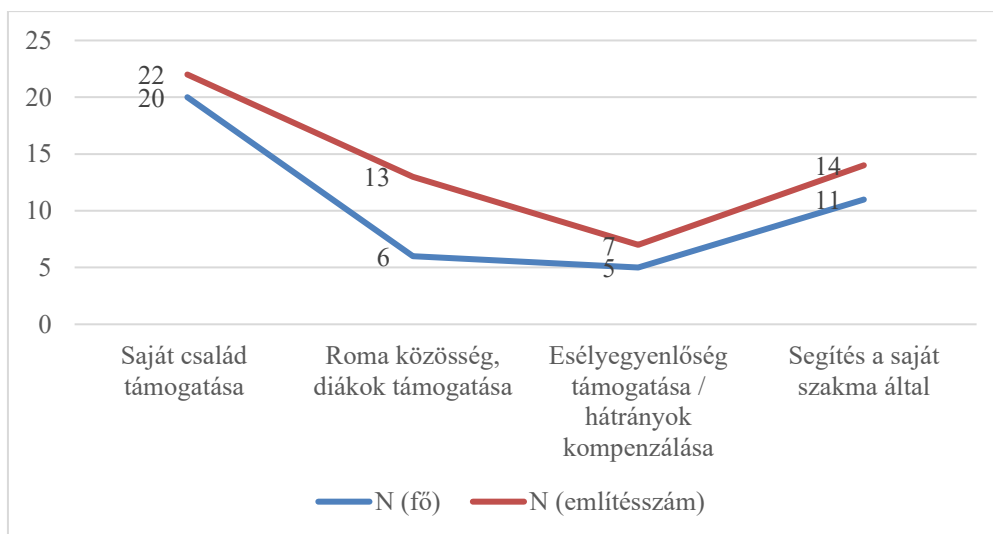

Társadalmi felelősségvállalás megjelenése a szakkollégisták jövőképében

Összesen 35 válaszadó fogalmazott meg olyan véleményt a jövőbeli elképzelései kapcsán, melyben valakik támogatása került elő. A segítség tartalma 4 fő témát rajzolt ki (1. táblázat). A válaszadók egy része csak egy-egy témáról írt, és voltak, akik több területre is kitértek. 20 válaszadó jövőbeli

terveiben jelenik meg a család segítése, egyrészt a hála kifejezéséként, másrészt a szegénység ellensúlyozásaként, beleértve az anyagi terhek enyhítését, a gondtalan élet biztosítását. A narratívákon belüli említésszám jelzi, hogy a szövegek egyszerű szavakkal és expliciten fejezték ki a két alterületet a családi támogatások során. A roma közösségek támogatásának megjelenése egészen más képet mutat a narratívákban. Akik kitértek erre a témára (N=6) részletesen, indoklással írták le a gondolataikat, a társadalmi felelősségvállalás explicit megjelenítésével. Ahol általánosabban jelent meg az esélyteremtés (N=5), ott a részletes leírás is elmaradt. Ez a két, a társadalmi felelősségvállaláshoz leginkább közel álló terület együttesen jelent meg annyi személynél, mint az a megközelítés, amikor a szakmája kiváló művelőjeként képzelik el magukat segítőként, mások támogatójaként a válaszadók. Az 1. táblázatban a négy fő téma mentén mutatunk be egy-egy tipizálható, jellemző választ a kérdőívekből.

5. ábra - A társadalmi felelősségvállalás tematikus megoszlása a válaszadóknál

1. táblázat - A társadalmi felelősségvállalás tematikus kategorizálása idézetekkel

TÉMA	Hány fő narratívájában szerepel?	Említések száma az összes narratívában	PÉLDA
Saját család támogatása	20	22	<p align="center"><i>HÁLA</i></p> <p><i>Számomra nagyon fontos a családom barátaim. Szeretném idővel a családomnak azt a sok jót vissza hálálni, amit tőlük kaptam. Elérni ezeket csak úgy fogom tudni, ha kitartóan járom végig kitűzött utamat.</i></p> <p align="center"><i>ANYAGIAK</i></p> <p><i>A családom anyagi támogatása egy nagyon fontos dolog lesz számomra. A legfontosabb számomra a biztos egzisztenciális háttér, ugyanis csak így tudom támogatni a családomat, minden más ezután következik.</i></p>
Roma közösség, diákok támogatása	6	13	<p><i>Értelmiségiként, szeretnék segíteni és hasznos tagja lenni a társadalomnak. Szeretnék segíteni a roma/cigány származású embereknek és támogatni őket biztatni abban, hogy sikeresen elérjék céljaikat. Szeretném megosztani velük tapasztalataimat bátorítani őket és egy kicsit adni nekik abból a sok támogatásból és segítségből, amit én is kaptam és egy jó példa lenni ellőttük, hogy igen is van kiút és hogy sok akarattal és kitartással bármit el lehet érni az életben.</i></p> <p><i>Szeretnék a későbbiekben alumniként „visszajárni” a Szakkollégiumba és valamilyen formában, módon segíteni, támogatni.</i></p>
Esélyegyenlőség támogatása / hátrányok kompenzálása	5	7	<p><i>És segíteni fogok másokat a tanulásban, hátrányok leküzdésében. Ha értelmiségivé válok mindenképpen szeretném a hozzám hasonló helyzetben élő fiatalokat, valahogy támogatni.</i></p>
Segítés a saját szakma által	11	14	<p><i>Szeretném, ha a bíróságra bejutnék mint ott dolgozó, és fő célom, hogy minél több embernek tudjak segíteni, és minél jobb szakemberré váljak.</i></p>

Forrás: Saját szerkesztés

DISZKUSSZIÓ

A tanulmány egy 2022 és 2024 között több módszertani eszközzel megvalósított kutatás eredményeiből egy nagyon szűk szeletet mutat be. Az online kérdőíves felmérés 2022 őszén, a 11 magyarországi roma szakkollégiumban tagsággal rendelkező hallgatók megkeresésével zajlott. A közel 300 fős teljes tagságból 182 fő töltötte ki a kérdőívet. Jelen írásban ezek közül azon válaszadók válaszait elemeztük három kérdés mentén, akik magukat cigány, roma származásúnak tekintik. 108 fő került így a vizsgálati mintánkba. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a cigány, roma hallgatók a felsőoktatási tanulmányaik során ki(k)re, mi(k)re támaszkodnak a felfelé irányuló társadalmi mobilitásuk megélésében, továbbá, hogy a jövőképükben milyen elemek, mekkora súllyal jelennek meg valamint, hogy a társadalmi felelősségvállalás megjelenik-e és ha igen, milyen formában jelenik meg.

A leíró statisztikán alapuló eredmények mentén megállapítható, hogy a hallgatók 90%-a felfelé irányuló társadalmi mobilitási helyzetben van, 45%-uk pedig várhatóan két iskolafokot ugrik majd a szüleihez képest. Ebben a jelentős társadalmi státuszváltási folyamatban a válaszok egyharmadában konkrétan megnevezésre került a roma szakkollégium mint támogató tényező. További fontos támogató tényezők az énerő, a család és a kortárs kapcsolatok. Ezek az eredmények alátámasztják egyrészt a roma szakkollégiumok fontos szerepét hangsúlyozó magyarországi kutatások eredményeit, másrészt a nemzetközi szakirodalom azon eredményeit, amelyek a közösségi tőke szerepére hívják fel a figyelmet (Boros et al., 2021; Dávid et al., 2023; Varga et al., 2024; Yosso, 2005).

A mintába került 108 cigány, roma fiatal közül 105 fő írt hosszabb szöveget arról, hogy milyen jövőt képzel el magának. Ezekben a szövegekben a 707 kódot hat tematikus területbe kategorizáltuk be. A munkával, hivatással, családdal kapcsolatos gondolatok a teljes szövegkorpusz 56%-át teszik ki. A társadalmi felelősségvállalással kapcsolatos elképzelések a kódok 8%-ában jelentek meg: 35 fő 56 említését mutatjuk be részletesen, tematizáltuk és szemléltetjük egy-egy tipizált szövegrészleten, idézetten keresztül. A "másoknak való segítség" sokféle formában jelent meg a vizsgált hallgatói körben: saját család támogatása, általános esélyegyenlőség támogatása, segítségnyújtás a saját szakmán keresztül minél több embernek, roma közösségek, diákok segítése.

KONKLÚZIÓ

A tanulmányban közölt kutatási eredmények alátámasztják a roma szakkollégiumok támogató szerepét a magyarországi felsőoktatásban alulreprezentált cigány, roma diákok társadalmi mobilitásában. Különösen fontos kérdés, hogy a felsőoktatási törvényben rögzített, előírt társadalmi méltányossági funkcióval rendelkező intézmények mennyiben töltik be a számukra kijelölt szerepet. Emellett az eredmények illeszkednek azon nemzetközi és hazai kutatások sorába, melyek a sérülékeny, alulreprezentált csoportok esetében a társadalmi felelősségvállalás jelentőségére és pozitív hatásaira helyezik a hangsúlyt (Estes et al., 2023; Varga, A., 2017). Erre vonatkozóan a kutatás eredményei rámutatnak arra, hogy a vizsgált roma szakkollégisták egyharmadának jövőbeli terveiben, és önmagukról alkotott értelmiségi képében megjelenik a társadalom iránti elkötelezettség és felelősségvállalás.

Felhasznált irodalom

Abajo, J. E., & Carrasco, S. (2004). *Experiencias y trayectorias de éxito escolar de gitanas y gitanos en España: Encrucijadas sobre educación, género y cambio cultural*. CIDE; Instituto de la Mujer.

Ambrosini, M., & Artero, M. (2022). Immigrant volunteering: A form of citizenship from below. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 34, 252-262. <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00454-x>

Andor, M. (2001). Társadalmi egyenlőtlenségek és iskola. *Educatio*, 1, 15–30.

Arellano, A., Carrica-Ochoa, S., & Sotés-Elizalde, M. Á. (2025). “As a mother, as a woman, as a Roma, what I want is to be surpassed”: Roma mothers’ stories about their children’s educational trajectories. *International Journal of Educational Research*, 133, 102703. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2025.102703>

Árendás, Zs., Messing, V., & Kende, Á. (2025). „A szülőket is nevelnünk kell...”: Az óvodai befogadás osztály- és etnikai dimenziói. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 15 (3), 115–134. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.3.119>

Bandor, Z. (2025). Cigány fiatalok felsőoktatási életútja = The higher education pathways of Roma youth. In P. Furkó, & M. Pénzes (szerk). *Fiatal kutatóink II. Az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program a Károlin, 2024/2025. Károli könyvek. Tanulmánykötet*, (pp. 9-30). L’Harmattan Kiadó, Károli Gáspár Református Egyetem. <https://doi.org/10.56037/978-963-646-399-1-01>

Berényi, E., Berkovits, B., & Eröss, G. (2008). *Iskolarend, kiváltság és különbségtétel a közoktatásban*. Gondolat Kiadó.

Bernát, A. (2014). Leszakadóban: A romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon. *Társadalmi Riport*, 13(1), 246–264.

Bhabha, J., Matache, M., Chernoff, M., Fuller, A., & Lloyd McGarry, S. (2018). *One in one hundred: Drivers of success and resilience among college-educated Romani adolescents in Serbia*. FXB Center for Health and Human Rights, Harvard University; Center for Interactive Pedagogy.

Biczó, G. (2021). Roma colleges for advanced studies network in Hungary. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris Folyóirat*, 7(1), 7–15. <https://doi.org/10.18458/KB.2021.1.7>

Bocsi, V., & Ceglédi, T. (2021). Is the glass ceiling inaccessible? The educational situation of Roma youth in Hungary. *Balkanistic Forum*, 30(3), 329–343. <https://doi.org/10.37708/bf.swu.v30i3.19>

Bocsi, V., Varga, A., & Fehérvári, A. (2024). A korai iskolaelhagyás vizsgálata interszekcionális megközelítésben. *Különleges Bánásmód*, 10(1), 19–33. <https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.19>

Boros, J. (2020). Nyelvi és társadalmi hátrányok szerepe a cigány, roma tanulók iskolai előrehaladásában. *Új Pedagógiai Szemle*, 70(3–4), 142–145.

Boros, J., Bogdán, P., & Durst, J. (2021). Accumulating Roma cultural capital: First-in-family graduates and the role of educational talent support programs in Hungary. *Szociológiai Szemle*, 31(3), 74–102. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2021.3.4>

Brown, P., Reay, D., & Vincent, C. (2013). Education and social mobility. *British Journal of Sociology of Education*, 34(5–6), 637–643. <https://doi.org/10.1080/01425692.2013.826414>

Brüggemann, C. (2014). Romani culture and academic success: Arguments against the belief in a contradiction. *Intercultural Education*, 25(6), 439–452. <https://doi.org/10.1080/14675986.2014.990229>

Calado, P., Moreira, L. J., Costa, S., Simões, C., & de Matos, M. G. (2019). The Roma population in Portugal: A changing picture. In A. Ohidy (Ed.), *Lifelong learning and the Roma minority in Western and Southern Europe* (pp. 117–137). Emerald. <https://doi.org/10.1108/978-1-83867-263-820191011>

Chiou, V., & Tsoutsoulas, A. (2026). Roma talks about their early school leaving: A case study in Greece. *International Journal of Educational Development*, 121.

Csovcics, E. (2024). Az elnyomás pedagógiája helyett – baloldali megközelítés a roma gyerekek és fiatalok oktatásában. In A. Varga, M. Fridrich, & F. Arató (Eds.), *Áttekintés II.* (pp. 131–152). MTA PAB; PTE BTK.

Dunajeva, J. (2023). University mentoring programs during the pandemic: Case study of Hungarian Roma university students. *Social Sciences*, 12(3), 111. <https://doi.org/10.3390/socsci12030111>

Durst, J., & Bereményi, Á. (2021). “I felt I arrived home”: The minority trajectory of mobility for first-in-family Hungarian Roma graduates. In T.

Mendes et al. (Eds.), *Social and economic vulnerability of Roma people* (pp. 229–249). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52588-0_14

Estes, M. L., Sittner, K. J., Hill, K. X., Gonzalez, M. B., & Handeland, T. (2023): Community engagement and giving back among North American Indigenous youth. *Journal of Community Engagement and Scholarship*, 15(2). <https://doi.org/10.54656/jces.v15i2.456>

Gallego-Noche, B., & Goenechea-Permisán, C. (2022). What makes them thrive? Protective factors for the academic success of Roma university students. *Education, Citizenship and Social Justice*, 19(1), 95–109. <https://doi.org/10.1177/17461979221123009>

Hajdu, T., Kertesi, G., & Kézdi, G. (2021). Ethnic segregation and inter-ethnic relationships in Hungarian schools. *On Education*, 4(11). https://doi.org/10.17899/on_ed.2021.11.5

Havas, G. (1984). A magyarországi cigányok művelődési viszonyaira vonatkozó kutatások. *Szociálpolitikai Értesítő*, (2).

Havas, G., & Zolnay, J. (2010). *Az integrációs oktatáspolitikai hatásvizsgálata*. OKM–NEFMI.

Hensby, A., Adewumi, B., Twumasi, A.-M., & Thomas, D. S. P. (2024). BAME students' extracurricular belonging at university. In A. Hensby & B. Adewumi (Eds.), *Race, capital, and equity in higher education* (pp. 85–113). Palgrave Macmillan.

Hinton-Smith, T., & Padilla-Carmona, M. T. (2021). Roma university students in Spain and Central and Eastern Europe. *European Journal of Education*, 56(3), 454–467. <https://doi.org/10.1111/ejed.12459>

Hradil, S. (1995). Társadalmi struktúra és társadalmi változás. In R. Andorka, S. Hradil, & J. L. Peschar (Szerk.), *Társadalmi rétegződés* (pp. 347–387). Aula Kiadó.

Kemény, I., Janky, B., & Lengyel, G. (2004). *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Gondolat.

Kende, A. (2021). *Comparative overview of the capacity of the education systems of the CEE countries*. CEU.

Kende, A., & Szalai, J. (2018). Pathway to early school leaving in Hungary. In L. Van Praag et al. (Eds.), *Comparative perspectives on early school leaving* (pp. 33–46). Routledge.

Kertesi, G., & Kézdi, G. (2016). A roma fiatalok esélyei és az iskolarendszer egyenlőtlensége (*Budapest Munkagazdaságtani Füzetek, BWP* 2016/3). Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.

Kozma, T. (1975). *Hátrányos helyzet: Egy oktatásügyi probléma társadalmi vetületei*. Tankönyvkiadó.

Láczay, M. (2022). A cigány/roma közösségek kutatásának hazai irányai és legismertebb eredményei. *Acta Medicinae et Sociologica*, 13(34), 5–32. <https://doi.org/10.19055/ams.2022.05/31/1>

Liskó, I., & Fehérvári, A. (1998). Felvételi szelekció a középfokú iskolákban (Kutatás közben 219). Oktatókutató Intézet.

Morley, L. (2020). Thinking differently about the Roma in higher education. In L. Morley, A. Mirga, & N. Redzevi (Eds.), *The Roma in European higher education*, (pp. 17-32) [GH1.1]Bloomsbury.

Oktatási Hivatal (2025). *A roma szakkollégiumok működésének alapelvei és alapvető követelményei*. Oktatási Hivatal. https://www.oktatas.hu/felsooktatas/roma_szakkollegiumok (Letöltés: 2026. 05. 08.)

Rutigliano, A. (2020). Inclusion of Roma students in Europe: A literature review and examples of policy initiatives. *OECD Education Working Papers*, (228), OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/8ce7d6eb-en>

Serradell, O., García-Cabrera, M. M., Barrera-Rodríguez, M. F., & Ramírez, C. (2022). Recomendaciones para el apoyo de estudiantes Romanís. *International Journal of Roma Studies*, 4(1), 172–203. <https://doi.org/10.17583/ijrs.10682>

Szalai, J. (2014). The emerging “ethnic ceiling”: Implications of grading on adolescents’ educational advancement in comparative perspective. In J. Szalai & C. Schiff (Eds.), *Migrant, Roma and post-colonial youth in education across Europe* (pp. 67–83). Palgrave Macmillan.

Treiman, D. J. (1970). Industrialization and social stratification. In E. O. Laumann (Ed.), *Social stratification: Research and theory for the 1970s* (pp. 207–234). The Bobbs-Merrill Company.

Varga, A. (2024). „A családomból én voltam az első...”. Gondolat.

Varga, A., Horváth, G., & Trendl, F. (2024). Roma youth's perspective on an inclusive higher education community. *Education Sciences*, 14(7), 679. <https://doi.org/10.3390/educsci14070679>

Yosso, T. J. (2005). Whose culture has capital? Race *Ethnicity and Education*, 8(1), 69–91. <https://doi.org/10.1080/1361332052000341006>